

УДК 336:339

ВЛАСЕНКО Ю. В.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ТА КОМПЕТЕНЦІЙ ВКЛЮЧЕННЯ ДО НИХ УЧАСНИКІВ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

В статті дослідженні основні положення та особливості функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості як феномена сучасних процесів глобалізації та транснаціоналізації. Проаналізовані компетенції включення до них учасників світового господарства. Представлений ряд вигод та ризиків для країн-учасників ГЛДВ, а також тих, що прагнуть до них включитися.

Ключові слова: глобальні ланцюги доданої вартості (ГЛДВ), міжнародна торгівля, транснаціональні компанії (ТНК), фрагментація виробництва, кінцевий продукт.

VLASENKO Y.

Kyiv National Economic University named after Vadim Getman

INVESTIGATION OF GLOBAL VALUE CHAINS'S FUNCTIONING AND COMPETENCES OF INCLUSION TO THEM PARTICIPANTS OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

The article presents the main theoretical approaches to understanding global value chains (GVCs), their role in the modern world economy is analyzed. Global value chains (GVCs) have become the dominant element of world trade and investment, covering developing, emerging and developed economies. The entire process of production of goods, from raw materials to the final product, is increasingly carried out wherever necessary professional knowledge and materials of appropriate quality are available at a competitive price. The international division of production is caused by changes in the business and legal environment, new technologies, changes in collective thinking and enterprise strategies, and the systematic liberalization of trade and investment over the past two decades. The growing division of production between borders has important political consequences. This underscores the need for countries wishing to benefit from participation in chains to have open, predictable and transparent trade and investment regimes, since tariffs and other unreasonably restricting non-tariff measures affect foreign suppliers, international investors and domestic producers. It also emphasizes the need to invest in skills development, production facilities and in infrastructure, as well as the need to address the specific problems of developing countries, both already participating in production networks, but wanting to increase domestic value added and retain it, as well as those that do not yet participate in international production networks. It is emphasized that, due to the growing political and the economic importance of the GVC, this phenomenon is now at the center of attention of many countries and international institutions. GVCs development resulted in formation of the new pattern of global trade. TNCs have to cope with increasing complexity of management and have to invest a lot in R&D to maintain their competitiveness. Government structures in developed countries should make efforts to enhance innovation and education systems in their countries in order to mitigate the negative impact of the relocation of production abroad.

Keywords: global value chains (GVCs), international trade, transnational companies (TNCs), fragmentation of production, final product.

Постановка проблеми. Сучасне виробництво все більше концентрується навколо так званих глобальних ланцюжків доданої вартості, зростання яких в останні десятиліття не тільки значно змінило характер світової економіки, але і здійснило вплив на структуру світогосподарських відносин. Тому, актуальним постає питання щодо отримання вигод країнами від інтеграції у відповідні ланцюжки, вибору та формування правильної політики з метою поступового «просування» вгору по ланках ланцюга до поставок продукції і послуг з високою доданою вартістю, а також проблеми виміру міжнародної торгівлі для розуміння реальної ситуації про співвідношення економічних сил у світі.

Аналіз останніх джерел. В останні роки все більше дослідників присвячують свої роботи вивченню фрагментації міжнародного виробництва та географічній дисперсії стадій виробництва у вигляді ланцюжків створення доданої вартості. Так, методологію дослідження особливостей функціонування глобальних ланцюгів створення вартості вперше запропонував Г. Джереффі у 1994 р. У подальшому цей підхід розвивали та використовували у практичних дослідженнях такі іноземні вчені, як К. де Бекер, Р. Каплінські, Дж. Лі, О. Мемедовіч, К. П'єтробеллі, Т. Стеджен, Дж. Хамфрі та ін. Для вітчизняної літератури проблема вивчення глобальних ланцюгів створення вартості є відносно новою, тому недостатньо розробленою. Серед українських науковців варто виділити роботи І. Й. Гладія, Г. В. Дугінеця, І. Я. Зварича, О. В. Підчоси, О. І. Рогача, С. Соколенко та ін. Проте більшість таких досліджень мають прикладний характер та є вузьконаправленими, в них розглядаються лише окремі галузі або країни.

Метою роботи є виявлення особливостей функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості з урахуванням специфічних рис розвитку країн та їх спеціалізації, а також визначення компетенцій щодо включення країни у ГЛДВ.

Вклад основного матеріалу. Дослідження закономірностей функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості (ГЛДВ) на сучасному етапі є важливим для розуміння причинно-наслідкового зв'язку між

особливостями розвитку країн та рівнем їх участі у транснаціоналізації бізнесу, а також для формування державної та міждержавної політики у відповідних сферах.

ГЛДВ стали домінуючим елементом світової економіки через те, що вони взаємопов'язують країни з будь-яким рівнем розвитку і є, мабуть, одним з найбільш наочних проявів тенденцій глобалізації та транснаціоналізації, демонструючи їх плюси та мінуси. Фрагментація виробництва та його розподіл між країнами і компаніями мають важливі наслідки для торгівлі та інвестицій, визначаючи перспективи їх зростання, розвитку і зайнятості, оскільки в умовах сучасної глобалізованої економіки більшого значення з точки зору забезпечення зайнятості та розвитку має не кінцевий продукт, який є об'єктом міжнародної торгівлі, а результати діяльності суб'єктів світового господарства, що беруть участь у створенні цього продукту [1].

Таким чином, логічним є визначення особливостей феномену ГЛДВ, що полягають у наступному:

- ГЛДВ виступають стійким механізмом нарахування вартості в процесі створення кінцевого продукту, що включає в себе різні технологічні стадії виробництва, а також сфери дизайну та збуту продукції. Кожна ланка в ціновому ланцюгу виступає суб'єктом економічної діяльності, який додає свою ціну до кінцевого продукту (послуги). Продукт (послуга) вважається закінченим тільки тоді, коли він досягає фінальної стадії цього ланцюга [2].

- Елементи виробництва розподіляються серед все більшого числа країн, а ГЛДВ пов'язують його географічно дисперсні стадії в єдиній галузі.

- Країни спеціалізуються на цілях та функціях бізнесу більшою мірою, ніж на виробництві певних товарів.

- Країни конкурують між собою за більш вигідне місце та значну роль у ГЛДВ.

- Провідну роль у ГЛДВ відіграють крупні покупці та постачальники, які контролюють і координують економічну активність в глобальних виробничих мережах.

- Змінюється ситуація з інвестиційними потоками. Якщо раніше ПІІ контролювалися розвиненими країнами, то тепер фокус змістився в бік країн, що розвиваються. Частка країн, що розвиваються в експорті ПІІ збільшилася декілька разів.

- Спостерігається постійний процес релаксації промислових інвестицій за рахунок, перш за все, тиску з боку витрат. Конкуренція за ресурси набуває в світі дедалі більших масштабів.

Всередині конкретного глобального ланцюжка вартості прийнято виділяти висхідні зв'язки, що відображають експорт сировинних товарів і послуг, які потім імпортуються назад у вигляді готових продуктів, і спадні зв'язки, що включають виробництво та експорт кінцевих товарів і послуг, що базуються на імпорті сировинних товарів і послуг (передові виробники, що збирають фінальний продукт) [3].

Особливості функціонування ГЛДВ, також обумовлені зміною поведінки фірм та їх менеджменту, оскільки спонукають їх до «девертикалізації» своєї діяльності. Деякі створюються дослідницькими компаніями, які прагнуть підвищити додану вартість за рахунок досліджень, а інші розвиваються компаніями, які застосовують маркетингові стратегії для пошуку виробничих ресурсів в дешевих країнах. Цей процес в корені змінив природу конкуренції. Тому, головною мотивацією великої фірми сьогодні є зниження вартості операцій та ризиків в контексті глобалізованого виробництва.

В даному контексті, актуальним постає питання щодо умов включення та участі в ГЛДВ, які включають в себе як розвинені країни, так і країни, що розвиваються, однак ступінь їх включення, позицій в ланках ланцюгів, а значить, і можливостей отримання найбільшої вигоди залишаються різними.

Сьогодні основними учасниками глобального процесу створення вартості виступають не окремі країни або їх угруповання, а транснаціональні корпорації (ТНК), на які припадає до 80% обсягу світової торгівлі. Саме вони, в кінцевому рахунку, визначають, які країни будуть активними учасниками процесу створення доданої вартості, а які залишатимуться осторонь.

В результаті, важливим є визначення компетенцій щодо включення країни у ГЛДВ, а саме:

Рівень трансакційних витрат. Чим він нижчий, тим більш приваблива країна для ТНК. До таких належить весь спектр витрат, що виникають під час руху товару або послуги від місця виробництва до кінцевого споживача. У товарному виробництві торгові витрати включають в себе транспортні та портові витрати, фрахт і витрати на страхування, тарифи і мита, нетарифні витрати, націнки імпортерів, оптової та роздрібною торгівлі. У сфері послуг транспортні витрати витісняються комунікаційними.

Формування відповідної політики країни, яка повинна бути зрозумілою і передбачуваною для ТНК. Для ланцюжків доданої вартості імпорту та умови імпорту в країну не менш важливі, ніж експорт. Наприклад, транснаціональним компаніям, що працюють в Китаї, для збереження конкурентоспроможності важливо отримувати сировину або комплектуючі за якомога нижчими цінами. Тому, протекціоністські заходи можуть негативно вплинути на функціонування ГЛДВ [4].

Географічно розкидані стадії ланцюжків доданої вартості повинні координуватися і управлятися в постійному режимі. Прогрес інформаційних технологій дозволив ефективно координувати і моніторити всі стадії, розташовані на великій відстані один від одного [5].

Генерування нових споживчих сегментів. Крім технологічних та інституційних змін слід зазначити роль структурних зрушень в світовому попиті. Високі темпи економічного зростання країн, що

розвиваються, особливо в Азії, стимулювали інтенсивне зростання попиту і міжнародної торгівлі. Азія виступає не тільки в якості «світової фабрики», але і генерує нових споживачів широкого кола товарів і послуг. В результаті торгівля готовими виробами і послугами розвивається практично тими ж темпами, що і торгівля проміжною продукцією.

Нааявність розвинутої системи послуг, що підтримують і забезпечують виробництво: транспорт, енергетика, телекомунікації, логістика. Вони виступають необхідною базою для створення ланцюжків доданої вартості. В останні роки все більшої актуальності набувають послуги, які самі по собі є ланцюжками доданої вартості. Такими можуть виступати: аутсорсинг, консалтинг, інноваційний маркетинг. Дослідження підтверджують, що велика частина доданої вартості в світі формується саме за рахунок послуг, а зовсім не за рахунок виробництва [6].

Виходячи з вищезазначеного, важливим є виділення ключових груп вигод та ризиків участі країни в ГЛДВ. Серед *вигод* можна виокремити наступні:

1. Розширення ринку збуту за рахунок отримання доступу до глобальних ринків (у багатьох випадках ГЛДВ – єдиний спосіб отримати такий доступ).

2. Підвищення якості продукції, що виробляється за рахунок спеціалізації, заснованої на порівняльних перевагах і використанні високоякісних компонентів на всіх стадіях виробничого процесу (через високий рівень конкуренції між постачальниками ресурсів і кінцевих товарів).

3. Модернізація технологій і поліпшення людського капіталу за рахунок освоєння нових компетенцій, що забезпечують можливість переходу до участі у ГЛДВ на більш високих позиціях з більшою доданою вартістю [7].

4. Поліпшення умов конкуренції та ділового клімату, які особливо важливі в умовах присутності в країні споріднених і підтримуючих галузей / кластерів здійснюють опосередкований вплив, який може посилити розвиток конкурентних стратегій регіонів країни та підвищити їх привабливість для іноземних інвестицій. Також варто відзначити, що просування того чи іншого суб'єкта економічної діяльності по ГЛДВ, саме по собі, є важливим стимулом для розвитку інфраструктури в країні, підвищення якості освіти, інвестування в наукові дослідження і розробки, створення сприятливих умов для ведення бізнесу.

Говорячи про можливі *ризики* від участі в ГЛДВ, необхідно зауважити про наступне:

1. Розвиток глобальних ланцюжків часто вимагає від країни послідовного скорочення національної частки в її експорті, що негативно позначається на зовнішньоторговельному балансі, а компанії, що використовують закордонний аутсорсинг, стають менш залежними від національного ринку праці, що сприяє безробіттю. Частково ця тенденція може бути компенсована підвищенням ефективності в інших галузях, що призводить до збільшення попиту на ринку праці.

2. Можливість попадання в пастку одного постачальника в рамках залежності від конкретних ринків і продукції, а також тиск з боку координаторів ГЛДВ в особі транснаціональних корпорацій (ТНК), що може призвести до загострення екологічних, кон'юнктурних, економічних і соціальних ризиків.

3. Бар'єри, що виникають на рівні фірм і впливають на їх можливість брати участь в ГЛДВ, також можуть відрізнятись залежно від їх розміру. Він може виступати важливою детермінантою поведінки фірми в рамках відповідного ланцюга. Той факт, що малі та середні підприємства є чи не найчисленнішими учасниками ГЛДВ, часто залишається поза увагою. Вони стикаються з такими типами бар'єрів, головним чином пов'язаними з: а) доступом до торгового фінансування; б) пошуком партнерів для роботи в рамках ГЛДВ і в) обробкою платежів.

Висновки. Отже, розвиток процесу зростаючої фрагментації виробництва та збільшення кількості учасників ланцюжка, дозволяє визначити та обрати території з найбільш сприятливими умовами для розміщення відповідної стадії виробництва і розвитку певного виду діяльності, що створює найбільшу додану вартість та забезпечує максимальний виграш країни від даної функціональної спеціалізації. Цим пояснюється прагнення країн увійти і просуватися вгору в ланцюжку створення доданої вартості, спеціалізуючись на виробництві та розробці більш специфічної продукції. Однак, захистом від волатильності світового попиту і ризиків від взаємопроникнення економік, які є також наслідком збільшення міжнародної торгівлі проміжними товарами уздовж ГЛДВ, може стати участь в початкових ланках ланцюжка як постачальника сировини та матеріалів, що задовольняє кінцевий і проміжний попит. У структурі ГЛДВ зростає роль економічних суб'єктів, які координують і контролюють ділову активність в виробничих ланцюжках, а виявлення форм управління ГЛДВ сприяє оптимальному включенню країн та компаній-постачальників в ланцюжки і розвиток у відповідних галузях.

Література

1. Кондратьев, В. Глобальные цепочки добавленной стоимости в современной экономике [Электронный ресурс] / В. Кондратьев // Перспективы. – Режим доступа : <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=269044>

2. Идрисова В.В. Торговля добавленной стоимостью: эмпирический анализ / В.В. Идрисова, Ю.О. Литвинова // Российский внешнеэкономический вестник. – 2016. – № 8. – С. 49–66.

3. Стивенсон Ш. Глобальные цепочки создания стоимости: новая реальность международной торговли [Электронный ресурс] / Ш. Стивенсон // Мосты. – 2015. – № 3. – Режим доступа : <http://ru.ictsd.org/bridges-news/mosty/issue-archive>
4. Дадалко С. ТНК: влияние на экономику стран с переходной экономикой в условиях глобализации / С. Дадалко, З. Козловская // Банкаўскі вестнік. – 2013. – № 1. – С. 26–32.
5. Designing Global Strategies: Comparative and Competitive Value-Added Chains MIT Sloan Management Review. URL: <http://sloanreview.mit.edu/article/designing-global-strategies-comparative-and-competitive-valueadded-chains>
6. OECD. Implications of Global Value Chains for Trade, Investment, Development and Jobs. OECD, WTO, UNCTAD. 2013.
7. Morrison A. Global Value Chains and Technological Capabilities: A Framework to Study Learning and Innovation in Developing Countries. Oxford Development Studies. 2008. Vol. 36. Global Value Chains and Technological Capabilities, no. 1, pp. 39–58.

References

1. Kondratev, V. Globalnyie tsepochki dobavlennoy stoimosti v sovremennoy ekonomike [Elektronnyiy resurs] / V. Kondratev // Perspektivy. – Rejim dostupa : <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=269044>
2. Idrisova V.V. Torgovlya dobavlennoy stoimostyu: empiricheskiy analiz / V.V. Idrisova, YU.O. Litvinova // Rossiyskiy vneshneekonomicheskiy vestnik. – 2016. – № 8. – S. 49–66.
3. Stivenson SH. Globalnyie tsepochki sozdaniya stoimosti: novaya realnost mejdunarodnoy torgovli [Elektronnyiy resurs] / SH. Stivenson // Mostyi. – 2015. – № 3. – Rejim dostupa : <http://ru.ictsd.org/bridges-news/mostyi/issue-archive>
4. Dadalko S. TНК: vliyanie na ekonomiku stran s perehodnoy ekonomikoy v usloviyah globalizatsii / S. Dadalko, Z. Kozlovskaya // Bankaŷskivesnik. – 2013. – № 1. – S. 26–32.
5. Designing Global Strategies: Comparative and Competitive Value-Added Chains MIT Sloan Management Review. URL: <http://sloanreview.mit.edu/article/designing-global-strategies-comparative-and-competitive-valueadded-chains>
6. OECD. Implications of Global Value Chains for Trade, Investment, Development and Jobs. OECD, WTO, UNCTAD. 2013.
7. Morrison A. Global Value Chains and Technological Capabilities: A Framework to Study Learning and Innovation in Developing Countries. Oxford Development Studies. 2008. Vol. 36. Global Value Chains and Technological Capabilities, no. 1, pp. 39–58.

Рецензія/Peer review : 04.11.2017

Надрукована/Printed : 20.12.2017

Рецензент: прорецензовано редакційною колегією